

# Brev om by og betydning

Ole Møystad

**D**EN ÅRLIGE SEMIOTIKKONGRESSEN ved Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica i Urbino<sup>1</sup> har i mer enn tyve år vært en viktig anledning til kontakt og idéutveksling mellom semiotisk interesserte filosofer, lingvister, samfunnsvitere og humanister av forskjellig slag fra forskjellige land. Arkitekturen har naturlig nok vært tema med ujevne mellomrom hele tiden. De siste årene har den imidlertid dukket opp stadig hyppigere; i fjor med et kollokvium om dommen i arkitekturkritikken og i år med et kollokvium over en hel arbeidsuke om å lese byen.

En svakhet ved kongressene er utarbeidelse og publikasjon av rapporter. Det gjøres nemlig ikke. Til gjengjeld utgir senteret en serie med såkalte arbeidspapirer og pre-publikasjoner. Her finner man langt i fra alt, men i prinsipp det beste av det som er fremlagt av papers opp igjennom årene. Disse utgivelsene omfatter et bredt spekter av semiotiske interesser hvoriblandt arkitekturen. Listen over utgivelser inneholder mest navn knyttet til områder av semiotikken som ligger fjernt fra arkitekturen, men også tenkere vi har sett referert i våre egne tidsskrifter og fagbibliotek; Umberto Eco, Jean Baudrillard, Jean-François Lyotard, Jacques Derrida, Per Aage Brandt og Michel de Certeau. De som kjenner fransk arkitektursemiotikk, vil også kjenne igjen navn som Claude Zilberberg, Paolo Fabbri, Jacques Fontanille, Pierre Boudon og Jean-Marie Floch. Både oversikten, selve utgivelsene og annen informasjon om kongressene kan man få ved å skrive til senteret.

Et skandinavisk brohode til disse miljøene er *Seminaret i Almen Semiotik* ved Universitetet i Aarhus<sup>2</sup>. Med sin brede internasjonale kontaktflate, mangfoldige forskningsaktiviteter og høye kvalitet har det lille miljøet etablert seg som et av Europas viktige semiotiske forskningssentra. De utgir tidsskriftene *Almen Semiotik*, som bringer alt på dansk, og *Poetica et Analytica*, som trykker tekstene på det språk de er forfattet (spansk, fransk, engelsk og tysk for det meste). Arkitektur er foreløpig et smalt emne i Aarhus og deres tidsskrifter,

En rapport från årets semiotikkongress i Urbino, samt en kortfattad och bredd historik över några av semiotikens viktigaste idéströmningar.



Ole Møystad,  
Arkitektthøgskolen i Oslo.

men interessen er voksende. Seminaret i Aarhus er allerede en kontaktflate mellom forskende arkitekter og semiotikere, men den er langtfra fullt utnyttet. Det er ellers også et godt utgangspunkt for å nærme seg andre Europeiske sentra for denne typen studier.

Følgende faglige reisebrev er et indirekte resultat av undertegnede's opphold ved Seminaret i Almen Semiotik ved Aarhus Universitet som nordisk forskerstipendiat studieåret 90/91. Takket være den innholdsmessige bredde og kvalitet på kongressen i Urbino, kan brevet også leses som noe i retning av en statusrapport fra et av arkitektur-teoriens nye og løfterike områder. For å gjøre stoffet tilgjengelig også for lesere uten semiotisk bakgrunn, har jeg tatt med en liten innledning og historikk om tegnet.

### Semiotikken

Mange synes sikkert betegnelsen smaker av 60-70-årenes ideologiseringer og virkelighetsfjerne analysemodeller. Etter 1989 har Umberto Eco's definisjon av den "... semiotics is in principle the discipline studying everything which can be used in order to lie."<sup>3</sup> gjort det nærliggende å spørre seg hvorfor den var så høyt skattet i Øst-Europa. Men spørsmålet ville være rent retorisk; og Eco fortsetter da også med at "If some-thing cannot be used to tell a lie, conversely it cannot be used to tell the truth: it cannot in fact be used 'to tell' at all."

Begrepet "semiotikk" – eller "semiologi" kommer fra det greske semeion – tegn, og betyr direkte oversatt tegnlære. De gamle grekerne brukte betegnelsen i legekunsten om det vi kaller diagnostikk. Siden ble betegnelsen hentet frem igjen omtrent samtidig, omkring århundreskiftet, av Ferdinand de Saussure i Sveits og av Charles Sanders Peirce i USA.

Saussure fornyet språkvitenskapen ved å utvikle en teori om språket som et system av tegn<sup>4</sup>. Han kaldte oppfinnelsen sin "semiologi" og så den for seg i fremtiden som en selvstendig vitenskap om betydning som sådan og med langt mer almen gyldighet enn lingvistikken. Han interesserte seg imidlertid mest for språkssystemets interne organisering i en innholdsside (det betegnede, signifié – Sé) og en uttrykkside (det betegnende, signifiant – Sa). Den utenforliggende realitet som språket igjen henviser til, og språkets forhold til denne, interesserte ham mindre. Dermed ble forholdet mellom tegn og verden i semiologien ganske tilfeldig. Hva skal man holde seg til når de fullstendig forskjellige uttrykkene (Sa) "ganger", "traver", "merr" og "øk" alle kan henviser til et og samme *husdyr* (Sé). Eller når "ape" (Sa) den ene gangen kan henviser til "dyr det er forbudt å kaste peanøtter til i zoologisk have" (Sé), og den andre gangen til "kollega på den andre siden av møtebordet" (Sé) ? Dette problemet sliter semiologien og dens arvtagere med fortsatt straks de beveger seg utenfor tekstens verden. Derrida har til og med gått så langt som til å påstå at det ikke finnes noen verden utenfor teksten.

Når vi stadig kan oppleve at semiotikken omtales som unyttig i arkitektursammenheng, er det enten Broadbent (sammen med Manar Hammad kollokviets organisator, men som dessverre måtte holde sengen med prolaps), Bunt & Jencks' bok *Signs, Symbols and Architecture* fra midt på 70-tallet<sup>5</sup> eller enkelte senere sterkt avgrensede og snevert formaliserte fransk/italienske utgaver av den det siktes til. Begge disse har bakgrunn i "semiologien"<sup>6</sup>. Det som kjennetegner det meste av denne kritikken, er at den viser liten kjennskap til semiotikk utenfor denne tradisjonen eller for den saks skyld til hva som har foregått innen semiotikken overhode de siste 20 år.

Det er tross alt en nyskapning det er tale om. Som selvstendig vitenskapelig disiplin er den pur ung og langt fra ferdig utviklet eller utprøvet. Charles Jencks og andre med journalistisk teft kastet seg over den tidlig på 70-tallet og lanserte den som siste nytt. Da det viste seg vanskeligere enn ventet å få hus til å oppføre seg som ord, forkastet man den snart igjen.

Men til tross for åpenbare begrensninger, ville det være å slå barnet ut med vaskevannet å forkaste semiologien totalt. Den er utvilsomt teknisk effektiv og et presist redskap i visse sammenheng. Store deler av fransk arkitektursemiotikk tar fortsatt utgangspunkt i Saussure – og i videreutviklinger på bakgrunn av hans arbeid (Greimas, Barthes, Fabbri m. fl.).

Peirce tok i motsetning til Saussure sats utenfor språket – i verden, blant fenomenene. Han hadde sin bakgrunn i filosofi og naturvitenskap, var logiker på sin hals og påsto at tankegangen hos europeiske filosofer generelt og tyske spesielt hadde hull "så store at man kunne kjøre en vogn eller fire gjennom dem"<sup>7</sup>. (Han gjorde imidlertid unntak for Leibnitz og Kant som han satt meget høyt.)

Men til tegnteorien; han kalte den noen ganger *semiotikk*, andre ganger *phaneroscopi*, som også er gresk og betyr noe sånt som fenomenstudium, eller om man vil – fenomenologi. Det dreier seg altså hos Peirce om en kunnskapsteoretisk/filosofisk disiplin av langt mer almen og praktisk orientert karakter enn hos Saussure. Peirce var også stifter av den amerikanske "pragmatismen", eller "pragmatisismen" som han senere valgte å kalle den. Hans bestemmelse av hva et tegn er, lyder som følger: "A sign, or *representamen*, is something which stands to somebody for something in some respect or capacity"<sup>8</sup>. Hans tegnrelasjon eller *representamen* er tredelt. Forenklet kan vi si det består av i) et fenomen, ii) en betrakters persepsjon av fenomenet og iii) det konkrete objekt som fenomenet i en viss forstand henviser til.

Det er ikke å undres over at det er i forlengelsen av denne tradisjonen vi finner det, så vidt jeg vet om, første solide og systematiske forsøk på å bygge opp en semiotisk arkitekturteori. Med det mener jeg en arkitekturteori som med utgangspunkt i den konkrete byggede arkitektur søker å forstå arkitekturverket både som fysisk objekt, som betydning, mening om man vil, og med hensyn til brukerens persepsjon

av verket. Jeg sikter selvsagt til Norberg-Schulz' *Intensjoner i arkitekturen* fra 1963/1967 (eller *Système logique de l'architecture* som den franske utgaven heter). Da den unge Norberg-Schulz satt i kjelleren på det norske instituttet i Roma vinteren 59/60 og skrev sin doktoravhandling, var det aller meste av den semiotiske litteratur man nå benytter seg av, ikke engang skrevet. Det er derfor ikke å undres over at mange av de begrepene han benyttet og modellene han foregrip, i dag har fått en noe annen form. Men boken vil bli tatt frem og lest på nytt i lys av nyere semiotikk, og jeg tror dens posisjon som nybrottsarbeid vil utvide sitt gyldighetsområde fra arkitekturteorien langt inn i den almene semiotikken.

## - og byen

Nå til hva som foregikk på kongressen. Dagene forløp med to økter à to forelesninger på ca en time hver pluss hver sin 1/2 time til diskusjon. Om kveldene møtes man til uformelle, men ikke mindre interessante diskusjoner. Det følgende bygger på mine egne notater fra foredragene, men jeg må nok innrømme at enkelte formuleringer og utdypninger fra kveldsprogrammet kan ha sneket seg inn her og der. For å lette oversikten og gjøre idémessige sammenhenger tydeligere, har jeg også vært så fri å dele foreleserne i tre grupper i forhold til semiotisk tradisjon, snarere enn å nevne dem i den orden de foreleste.

### *I. Sannhet og løgn*

Første gruppe bidrag kan vi si følger av en saussursk tradisjon. Innslagene i denne kategorien var av to typer. Den ene som tror at meningen ligger som en skatt, skjult et eller annet sted og venter på vi skal legge diskusjon til side og avdekke den. Alberto Piazza (arkitekt, Palermo) og Rosa Maria Ravera (filosof, Buenos Aires) foredro i denne gruppen. Den første med et bidrag om dører, vinduer og andre "språklige enheter" i en siciliansk landsby, og den andre snakket om Wittgensteins metafor over språket som en gammel by.

Den andre typen i denne kategorien er dem som hevder at alt er bare skinn og bedrag, og at det finnes ingen sannhet. Disse typene kan i første omgang synes som motsetninger, men de deler for det første en temmelig direkte overføring av lingvistiske modeller til et ikke-lingvistisk felt. Videre er "det finnes *én* sannhet" et like uavgjørbart og dermed udiskutabelt og lukket utsagn som "det finnes *ingen* sannhet". Bidragene av Klaus Dreyer (prof. arkitekt, Detmold, Tyskland) og Alain Cohen (Litteraturviter, San Diego) tok begge utgangspunkt i film og iscenesettelse.

*Dreyer* åpnet sitt med å fortelle at "byens virkelighet eksisterer i hodene våre". Han utdypet dette ved å henvise til dialektikken mellom byens plan og dens visuelle fremtoning. Ifølge Dreyer kan nemlig byen forstås som et billedspråk, riktignok et som produserer romlige bilder, men allikevel ikke mer romlige enn at de får konkurranse av



medienes billedstrøm. En følge av dette presset fra media, skal være at byens utvikling hindres av konserveringstrang og nostalgi. Av Dreyers måte å lese byen på, forstår vi farene ved dette, men det er vanskeligere å forstå hans forslag til løsning av problemet. Han vil nemlig svare på utfordringen med å fornye byen ved hjelp av romlige "performances", iscenesettelse av byens rom og utstillingsdesign; med andre ord å øke produksjonen av bybilleder som motvekt til medias bilder. Men hvordan vil han gjøre det uten å bruke media, med andre ord – uten å redusere byen til et medium ?

*Cohen* tok i sitt foredrag "Film og by" utgangspunkt i Hollywood, Los Angeles. Dermed var premissene greie nok, og han kunne fortsette med anekdoter som den om Mario Gandelsonas; han ble en gang spurt hva han ville bevare om han fikk i oppdrag å byfornye Los Angeles og svarte: "...the palmtrees." Så fikk vi høre om alle meta og meta-meta osv. nivåene i forholdet mellom filmens byer (kfr. "Bladerunner", "Metropolis", "Miami Vice" osv.) og virkelighetens. Han avsluttet med et forsvar for Hollywoods "Mare Nostrum" i det han minnet om den eneste effektive våpenhvile man klarte å gjennomføre i Libanon midt på 70-tallet. Hver fredag fra kl. 19<sup>00</sup> til 19<sup>50</sup> holdt skytingen opp for da gikk Dallas på TV.

## II. Fortellingens form

Greimas har sosiologisert arven etter Saussure og utviklet teori om hvordan betydning genereres og fortellinger utfolder seg. Han har fremsatt en firepolet tegnrelasjon som gir anledning til mer subtile analyser enn den toplede, men uten der-for å bryte med Saussure's binære betydningsstruktur. Hans modeller er sterkt metodologisk og teknisk formaliserte. Dette er deres styrke fordi de nettopp er så presise innenfor de språklig baserte områder, og svakhet fordi deres sterke formalisering gjør dem lite brukbare på felt utenfor språket. Denne innvendingen besvares gjerne med at enhver kognitiv prosess er språklig organisert og at skillet språklig/ikke-språklig ikke finnes i forståelsen. Jeg skal ikke gå videre med den debatten her.

*Claude Lelong* (prof. arkitekt, Paris) snakket om byen som vi bærer den i minnet og i vår forestillingsverden ("Ville mémorisée, ville imaginée"). Hans utgangspunkt for dette var hvordan erfarte sekvenser av rom og bilder i byen fungerer som mentale hukommelsessystemer (kfr. Yates, *The Art of Memory*). Disse sekvensene vil til sammen utgjøre det Lelong kaller en *byens psykologiske topologi*. Det kan vi forstå som et kart, inspirert av Lynch/Alexander, over de steder i byen som gjør mest inntrykk på en betrakter og som dermed vil være mest virksomme som "knagger" i betrakterens minne. Stedene er organisert i sekvenser, som narrative forløp, fordi de jo gjerne erfares mens man beveger seg gjennom byen. Videre fremholdt han at det å hente frem igjen tidligere romlige erfaringer fra hukommelsen virket befordrende på ens billedskapende evner, og at bildet som sånn er nøkke-

len til å forestille seg en ennå ikke eksisterende situasjon i en prosjekteringsprosess. Og det kan det jo være noe ved.

Til slutt presenterte han en byanalyse han hadde foretatt etter denne metoden i samarbeid med en gruppe studenter. De hadde registrert steder, situasjoner og begivenheter i skisser. Materialet omfattet alle skalaer fra kartografien til den mest intime lille detalj. Det ble alt sammen ordnet og analysert iflg. oppskriften, og resultatet var presist, formelt og ikke spesielt overraskende. Denne formen for analyse starter etter at erfaringen er brakt under kontroll i nedtegnet form så å si, og slutter før resultatet slippes ut fra tegnebordet igjen. Det er klart den har sin verdi, men jeg oppfatter det slik at det står litt arbeid igjen for å innkretse dens gyldighetsområde.

*Manar Hammad* (kollokviets andre organisator, arkitekt og doktor i semiotikk, Paris) kastet muligens noe lys over dette punktet i sitt foredrag om "Den kognitive lesning; byens semiotikk". Men på grunn av en arrangementsteknisk tabbe gikk jeg desverre glipp av dette.

Til gjengjeld fikk jeg med meg en glimrende demonstrasjon av hva et instrument som Greimas' tegnrelasjon kan utrette i lesning av by-historisk materiale.

*Isabel Marcos* (arkitekt, Lisboa) hadde i sitt foredrag "Forløpet (le parcours) i byen" klart definert sitt interesseområde. Hun hadde analysert en valfartsvei fra Lisboa til et kloster utenfor byen. Hennes analyseobjekt var altså en grafisk fremstilling av et narrativt program utspilt langs en vei fra pkt. A til pkt. B. Videre var selve den grafiske fremstilling, på keramiske fliser fra 1500-tallet, gjort i den hensikt å fremstille en religiøs praksis – i et fordelaktig lys. Det var fascinerende å oppleve hvordan hun analyserte frem de ulike topoi i det narrative forløp, hvordan hun innenfor rammen av et så klart definert ideologisk utgangspunkt avdekket den "psykologiske topologi" i landskapet, og i kunstnerens fremstilling av det.

### III. Byen og epistèmet

Som nevnt ovenfor var Peirce ikke bare semiotiker, men i like stor grad filosof og kunnskapsteoretiker. Derfor tillater jeg meg å gjennomføre kategoriseringen og referere den tredje gruppen til ham. Det knaker litt i sømmene, men Peirce var en så mangfoldig tenker at han tåler det nok.

*Ivan Almeida* (filosof, Tulear, Madagaskar) kalte arkitekturen menneskets mest fortettede kunstart. Han illustrerte det ved å sammenligne katedralen med et accordeon (Almeida er født og oppvokst i tangoens Argentina), peke på tiden som arkitektonisk tema og henvise til byen som "inducteur d'existence".

Han betraktet byen på den ene side som *system*, slik den tar seg ut på planen – i fugleperspektiv, og på den annen som *organisme* (dispositif) eller slik den fremstår for den som beveger seg omkring inne i den. Utfra disse to vinklene returnerer observatøren, iflg. Almeida,

til den almene semiotikk – les vitenskapen – med epistèmets problem. Det vil si at byen som filosofisk figur inneholder de to aspektene, erfaringen og den abstraherte tanke samtidig, og at semiotikken er det redskap som kan gjøre det mulig å trekke kunnskap ut av det sammensatte råmateriale som byen leverer. Her anfører Almeida at Wittgenstein i sin tidligere nevnte metafor over språket som en gammel by (*Philosophische Untersuchungen*) nettopp taper epistèmet i det han forkaster det metaspråklige nivået. Samme problem viser Borges i sin fortelling om kartografene som i sin iver etter nøyaktig og sannferdig gjengivelse av virkeligheten endte opp i målestokk 1:1 og tapte gjengivelsen<sup>9</sup>.

Han presiserte *system* som en avsluttet størrelse av global karakter, og *organisme* som noe som utvikles kontinuerlig og med en modulær, lokal karakter. Han kalte det et overgrep av en arkitekt å forestille seg byen som en visuell størrelse; arkitekturen er en livets kunst, grensens problem, fremholdt Almeida. Det som gir byen mening er ikke hver bygnings egen betydning, men at byen åpner veier (des parcours) for deg, at den utspilles i tid.

Byen er både system og organisme. Almeida hevdet at organismen må generere systemet og at rommet er underlagt tiden i byen. Lelong hevdet det motsatte og sa i en kommentar at ”i begynnelsen var planen”. Det er mulig begge har rett, og i så fall ligger det her en oppgave i å finne de respektive gyldighetsområder. På hvilket nivå er byen system og på hvilket er den organisme? Når er det relevant å anlegge fugleperspektiv på problemene og når løses de bedre fra innsiden?

*Per Aage Brandt* (filosof/lingvist, Århus) sitt opplegg het ”Polis, oikos et morphologie”. En litt omtrentlig oversettelse av dette vil være ”By, hus og formlære”. Han startet med å stille opp et skjema for å relatere forholdet mellom pragmatikk og tenkning til en arkitektonisk skala.

Den arkitektoniske skala representerer han naturlig nok ved hus og by. Men ved å bruke de greske begrepene *oikos* og *polis* lar han dem også peke i retning av begrepene *materiell* og *samfunn*. På den måten lar han begrepsparet så å si gi pragmatikken en definert skala.

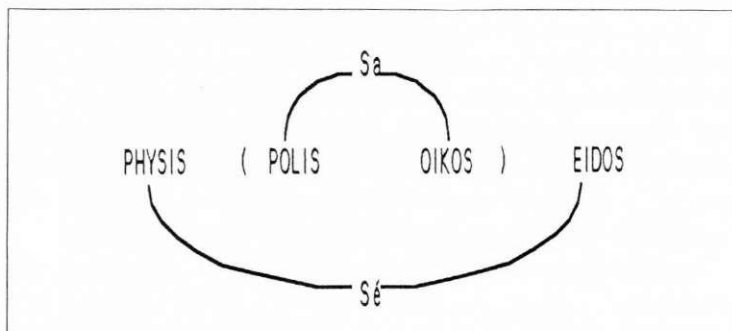
Tenkningen knytter han så til forholdet mellom ånd og materie i det han henviser til hvordan den knytter kjensgjerninger til lovmessigheter. Kjensgjerninger er kjensgjerninger fordi de tilhører materien og dermed kan observeres. Lovmessigheter er idéelle, i platonisk forstand, fordi de de kun finnes som mentale bilder i sinnet. I oppstillingen betegner det greske *physis* det jeg her kaldte *materie*, men som vi også kan kalle *verden*. *Eidos* betyr mentale bilder og henviser i oppstillingen både til *ånden* og til det sted hvor ånden har bolig. Jeg har derfor oversatt det med *sinn*.

Brandt skriver så pragmatikken inn i tenkningen ved å la skalaen løpe fra sinn til verden via *oikos* og *polis*. I oppstillingen satte han så et parentes rundt *oikos* og *polis* og antydte på den måten det famøse bruddet på forbindelsen mellom pragmatikk og tenkning, eller erfaring



og abstraksjon. Når vi rusler rundt i byen med Almeida og opplever den fra innsiden, som *organisme*, beveger vi oss mellom *oikos* og *polis*. Og når vi studerer byplanen (kjensgjerningen) og prøver å danne oss et bilde av hvorfor (lovmessigheten) den ser ut som den gjør, har det lett for å dannes en direkte forbindelse mellom *sinn* og *verden* utenom pragmatikkens skala. Pragmatikken er så vanskelig å håndtere innenfor vitenskapelige metodekrav. Derfor skyves den ofte ut av det vitenskapelige felt – som Lelong gjorde i sin kommentar til Almeida. Almeida på sin side ville antagelig, hvis han var arkitekt, nettopp sette parentes omkring *oikos* og *polis* og si: "Arkitektur har ingenting med vitenskapelige abstraksjoner å gjøre. Arkitektur er kunst (eller – Arkitektur er håndverk, – til nød kunsthåndverk) og dermed basta." Og da ville han være i godt selskap. Men som han selv pekte på, da måtte han forlate arkitekturen, les pragmatikken, og gå til semiotikken, les vitenskapen, med epistémets problem.

Den grafiske oppstillingen av disse forholdene ville ta seg slik ut:



Denne figuren brukte Brandt også for å vise hvordan betydning oppfører seg parallelt i byen og språket. Det språklige uttrykk (Sa), altså det å uttale ordene "residens", "hule", "krypinn", vil høre inn under pragmatikken, mens den betydning det siktes til (Sé), som for eksempel kan være min bopæl, hører inn under tenkningen.

Som jeg kort henviste til i avsnittet ovenfor om semiotikken, berører dette forholdet et av språkvitenskapens og for så vidt filosofiens store problemer. Et problem Almeida også ville møte når han kom til vitenskapen med "epistémets problem". Det nye i denne sammenhengen er Brandt's forslag om å søke en stabil, ikke-konvensjonell forbindelse mellom innhold og uttrykk i byens murer, rom og forløp. Hvis dette viste seg mulig, ville lingvistikkens umulige drøm bli byens mulighet, og arkitekten ville få en ganske fornem rolle ikke bare i pragmatikken, men også i tenkningen.

Fra dette nesten svimlende perspektivet landet Brandt så å si på dørstokken hjemme. Det som innfører tanken i første omgang og gjør at det finnes en forstand, er mennesket. Mennesket er en lokal, kroppslig størrelse med en bestemt skala, og menneskets sete er huset. Brandt foreslo derfor huset som byens tredje pol, som formid-



lende ledd mellom de to han kaldte henholdsvis den *materielle* og den *idéelle* (kfr. Almeida's system og organisme).

*Undertegnede* (arkitekt, Oslo) bidrag het "Refleksjoner omkring arkemets natur"<sup>10</sup>, og handlet om arkitekturverket betraktet som dynamisk størrelse. Dets fattbarhet ville være nært knyttet til arkitekturen som levende organisme på bynivå. Forstått på denne måten, fremtrer arkitekturen som en form for tenkning, og det enkelte byggverk som en fysisk representasjon av det enkelte bidrag til denne alminnelige, kulturelle refleksjon.

Arkitekturverket tilhører i like stor grad betydningenes/følelsenes sfære som fysikkens. Disse sfærer kan igjen<sup>11</sup> underdeles i en formell del og en materiell. Arkitekturverket tilhører alle fire. Det utspiller seg i tid, som et stykke musikk, samtidig som representasjonen av det, den konkrete bygning eller bygningsmasse, er statisk. Dette gir det en særdeles kompleks ontologi hvis formale stabilitet – det som gjør at vi gjenkjenner fenomenet når vi opplever det – antagelig er strukturell. Dette forslaget til betraktningensmåte vil si at arkitekturverket erfares i en viss forstand som et fysisk objekt, men forstås som en måte hvorpå noe fremtrer og utspiller seg. I foredraget forsøkte jeg så å beskrive den strukturelle enhet som dets formale stabilitet knytter seg til. Det sier seg selv at dette dreier seg om en absolutt abstrakt størrelse, en formel. Jeg kalte den et *arkeme*. Ved hjelp av dette forsøkte jeg først å vise hvordan *arkitektoniske objekter* danner en egen klasse ved siden av klassene *funksjonelle objekter*, eller bruksgjenstander, og *estetiske objekter*, og deretter hvilken grunnleggende funksjon disse objektene har i vår alminnelige refleksjon over verden.

I økologisk perspektiv vil arkemet stille arkitekturen opp som det rom hvor mennesket og natur samtaler (kfr. verden - by - hus - sinn).

*Constantinos Spiridonidis* (dr.arkitekt, Thessaloniki) tok i foredraget "Byen; lesninger og prosjekt" utgangspunkt i forholdet mellom lesning og prosjekt. En situasjon avleses før den endres, men arkitekten leser ikke før han har i oppdrag å utføre en endring. Det vil si at en oppdragsgiver har lagt premissene for hans lesning.

Arkitekten er henvist til å lese status quo av historien med sin egen periodes briller. I 60-årene gikk dette på å transkribere kvalitet til kvantitet. I 70-årene fant arkitektene det hele så vanskelig at de overlot analysen til brukerne og nøyde seg med selv å lese deres rapporter. Men det ble det ikke bygging av. Ettersom det jo i liten grad er brukerne som gir oppdrag, ble enden på visa at de samme arkitektene på 80-tallet leste oppdragsgivernes analyser. Kanskje ikke rart profesjonen er litt presset? Den nå voksende interessen blant arkitektene for selv å lære å lese arkitekturen og byen igjen er forståelig.

Problemet, som Spiridonidis ser det, er at lesningen er en rent intellektuell operasjon, og det er vanskelig å oversette materialet på tegnebordet. Lesningens funksjon ser dermed ut til å være initiasjon av prosjektet og innsetting av arkitekten i det reelle. Det vil si at les-

ningene er sammensatt prosess hvorved arkitekten tilpasser prosjektet og forbereder situasjonen på den forandring han er i ferd med å foreta i en og samme handling. Lesningen spiller dermed to veier; den konstituerer byens bilde, og den bekrefter arkitektens profesjonelle identitet.

Spiridonidis' lesning forteller at byen er konstituert som et ensemble av forutgående lesninger. Det vil si at det utgangspunktet som ligger til grunn for hver enkelt lesning er summen av tidligere lesninger. Derfor vil det være umulig å lese seg frem til et opprinnelig eller autentisk nivå, å avdekke en bys identitet. Når vi tross alt synes vi forstår det enkelte byggverk; hvordan det er organisert, konstruert og hva som har gitt det form, hvordan kan det da være at byens form ser ut til så fullstendig å unndra seg den samme innsikt? Det ville likevel være naivt å oppfatte dette som at der ingen forbindelse er mellom hus og by; byen består jo for en stor del av hus.

### **Til slutt**

Byen fremstår nå som en samling aspekter med lokal gyldighet (kfr. Almeida's "organisme") tilhørende pragmatikken. Dens overordnede form synes derimot å tilhøre tankens verden (kfr. Almeida's "system") og således å følge litt andre lover enn dem som styrer det enkelte prosjekt. Det som står på spill, synes å være forbindelse mellom tanke og handling. Posisjonene under "Sannhet og løgn" synes å implisere enten at der ingen forbindelse er mellom tankens verden og handlingens, eller at der ingen forskjell er mellom de to. "Fortellingens form" synes å implisere at tankens verden er kilde til handlingens. Her nærmer man seg en forbindelse, men hvor kommer så tanken fra? I "Byen og epistemet" impliseres det et gjensidig forhold mellom de to, og at der må finnes en formidlende tredje instans som regulerer forholdet.

Mye taler for en nær forbindelse, for ikke å si et sammenfall, mellom arkitekturen og denne tredje instans. Hvis dette holder stikk, vil det være et viktig spørsmål å belyse for enhver som prøver å forstå verden omkring seg og ganske særlig for den som skal bygge den.

### **Noter**

1. Adresse: Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Università degli Studi, Piazza Rinascimento 7, 61029 Urbino, Italia.  
En annen nyttig adresse for forskere med slike tilbøyeligheter kunne være denne: Association internationale de sémiotique de l'espace (AISE/IASSP), 10 rue Monsieur-le-Prince, 75006 Paris, France.
2. Adresse: Seminaret i Almen semiotik, Aarhus Universitet, Finlands-gade 26, 8200 Århus N, Danmark.  
Dette er også adresse til redaksjonene for Seminarets to tidskrifter. Herfra kan man forøvrig bestille en lang rekke nye, tildels

ennå ikke publiserte tekster som Seminaret dels får tilsendt gjennom sitt kontaktnett eller som dets forelesere legger igjen.

Bestillingsadresse for tidsskriftene er imidlertid: Aarhus Universitetsforlag, Aarhus Universitet, 8000 Aarhus C.

3. *A Theory of Semiotics*, Umberto Eco, Indiana University Press, Bloomington 1976, s. 7.
4. De Saussure var professor i Genève fra 1896. Hans COURS DE LINGUISTIQUE GÉNÉRALE ble utgitt i Paris i 1916 av et par av hans studenter på grunnlag av forelesningsnotater.
5. *Signs, Symbols and Architecture*, London 1975.
6. Når betegnelse "semiologi" brukes, siktes det gjerne til denne, altså den franske, tradisjonen fra Saussure til Barthes o. a. frem på 60/70-tallet. "Semiotikk", som betyr det samme, henviser gjerne til den amerikanske tradisjonen etter Ch. S. Peirce. Disse henvisningene er imidlertid ikke helt å stole på i det f. eks. Greimas-skolen, som både er fransk og etterkomlinger av Saussure, bruker betegnelsen "Sémiotique". Men i tid er disse operative fra 60-tallet og fremover, og forskjellen mellom betegnelse er med andre ord idag mer å betrakte som historisk enn som innholdsmessig i det det synes som "semiologi" går ut av bruk.
7. Her sitert fra *Charles S. Peirce: Mursten og mørtel til en metafysikk*, ved Peder Voetman Christensen, Roskilde Universitetscenter tekst nr 169, 1988.
8. Cf. *Philosophical Writings of Peirce*, Justus Buchler, Dover New York 1955. s. 99.
9. *L'auteur et d'autres textes: El Hacedor*, Jorge Luis Borges, Gallimard, Paris 1971. s. 199.
10. Kfr. *Quelques réflexions sur la nature de l'arche*, AHO 1991, og *Arkemet og refleksjonens kropp*, Årbok for Arkitektthøgskolen i Oslo 1991.
11. – med støtte i Jean-François Bordrons arbeid med forholdet mellom ontologi og semiotikk på bakgrunn av Kant og Husserl. "Les objets en parties – esquisse d'une ontologie matérielle", *Revue Langages*, thème Objets, automne 1990. Se også *Architecture's Third – or the return of common sense*, Ole Møystad, Forskningsrapport for Arkitektthøgskolen i Oslo, 1992.

Ole Møystad, Skuespiller og arkitekt, Arkitektthøgskolen i Oslo. Arbeider med dr. avhandlingen "Arkitekturen – tankens kropp. Skisse til en estetikk med tegnet som nøkkel og byen som ramme".



Bild: Matti Multanen

PROFIL DE FEMME